

**A Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Zenetudományi Intézet (ZTI) középtávú stratégiai terve (2020–2023)**

1) Külső környezet elemzése, belső adottságok vizsgálata

A ZTI közvetlen külső környezetét a BTK jelenti. Az elmúlt évek tapasztalatai alapján a BTK olyan intézményként működik, amely biztosítja a benne összefogott diszciplínák kutatási önállóságát, ugyanakkor lehetőségeket teremt a különféle tudományágak közötti, a korábbinál intenzívebb párbeszédre, közös projektek tervezésére és megvalósítására. A tágabb külső környezetet a hazai és nemzetközi partnerekkel való együttműködés jelenti, amiben a korábbi évekhez hasonlóan intenzív munkakapcsolatok fenntartását és erősítését tervezzük.

Ami a belső adottságokat illeti, ennek a nagyon komplex, de összenőtt és jól működő szakmai tevékenységnek 35 éve az Erdődy–Hatvany palota ad otthont (Táncsics Mihály u. 7). Az épület Magyarország turisták által leginkább látogatott helyszínek egyikének részén helyezkedik el, így kiválóan alkalmas a magyar zene értékeinek külföldiek felé való általános szintű közvetítésére is (koncertek, tematikus kiállítások, idegen nyelvű, koncertekkel egybekötött tárlatvezetések). Maga a palota belső kialakításával (megfelelő előadótermeivel és tereivel) a lehető legalkalmasabb helyszín intenzív nemzetközi és hazai vonatkozású szakmai, de tágabb értelemben vett zenei rendezvények lebonyolítására. A palota legutóbbi (2002–2009), éveken át tartó részleges felújítása (költsége 650 millió Ft volt) a sajátos funkciókhoz való minél jobb igazítást szolgálta. A teljes felújítás utolsó harmada maradt el az MTA-n belül lebonyolított szervezeti átalakulások és az intézet elhelyezésével kapcsolatos különböző elképzelések miatt, de még 2010-ben az utolsó ütemnek is elkészültek a kiviteli tervei. Mostanra műszakilag egyre sürgetőbbé vált, és középtávon elengedhetetlen gazdasági szempontból is az épület gépészeti rendszerének (legfőképpen fűtés, víz, csatorna), nyílászáróinak korszerűsítése, egyúttal az épület utcai frontjának és északi szárnyának felújítása, akár a 2010-es terv naprakésszé tételével. Az épület hőtechnikai és gépészeti korszerűsítésének tervezése 2020-ban MTA pályázati támogatásból megvalósul.

2) Az intézet küldetésének megfogalmazása

A Zenetudományi Intézet hármas funkciót lát el: 1. kutatás, 2. nemzeti gyűjtemények archiválása, adattárak kezelése és szakmai felügyelete, 3. szakmai programok, konferenciák, koncertek szervezése, amelyben természetesen a kutatás jelenti a teherhordó alappillért. A Bartók Archívumon kívül itt található a magyar nyelvterület Központi Népzenei és Néptáncarchívuma és a 20-21. századi Magyar Zenei Archívum, a Dohnányi-, Lajtha-, Szöllősy-hagyatékokra alapozva. Az Intézet nemcsak kéziratokat, hang és képfelvételeket, hanem korszerűen kiépített múzeumában zenetörténeti értékű hangszereket is őriz - többek között Bartók, Lajtha, Dohnányi, Hubay Jenő zongoráját, amelyek helyszíni koncerteken és tárlatvezetésekben is megszólalnak. A BTK ZTI feladata a zenetörténet, ezen belül elsődlegesen a magyarországi (történeti értelemben: a történelmi magyarországi) zenetörténet kutatása, forrásainak közzététele, részproblémák feldolgozása és történeti összefoglalások megfogalmazása, a magyar népzene gyűjtése, korábbi hangzó és kottás gyűjteményeinek fenntartása és gondozása, kritikai kiadásokban történő közzététele, a nemzetiségek és a rokonyelvű népek népzenejének kutatása, a magyar néptánc kutatása, a magyarországi zeneélet tárgyi emlékeinek gyűjtése és kutatása.

3) Az intézet stratégiai céljainak meghatározása, szoros kapcsolatban a szervezeti egységek és csoportok céljaival

A Régi Zenetörténeti Osztály vezetője 2019 tavaszán elnyerte az MTA Lendület programjának támogatását, amelynek köszönhetően irányításával 2019. október 1-én a RZ Osztályon új kutatócsoport kezdte meg munkáját. Az *MTA-Lendület Digitális Zenei Fragmentológia* kutatócsoport a középkori Magyarország területén fennmaradt, hazai és külföldi eredetű hangjelzett kódextörédek teljeskörű feltárását, széles európai forráskörbe helyezett összehasonlító elemzését, kodikológiai-paleográfiai és tartalmi feldolgozását és online megjelenítését tűzte ki célul. E projekt az elkövetkező öt évben a Régi Zenetörténeti Osztály központi vállalkozásaként irányt szab az Osztály és munkatársai kutatói és publikációs tevékenységének.

A múlt századi előzmények után a Zenetudományi Intézet Régi Zenetörténeti Osztályán a töredékkutatás 2016-ban került újra a figyelem középpontjába. Az ebben az évben az NKFI Hivataltól elnyert pályázat (120 643 *Kódexek és töredékek. Késő középkori hangjelzett forrásaink kutatása, újraértelmezése és online megjelenítése*), hosszú idő óta első ízben helyezte célkitűzései közé a középkori magyarországi hangjelzett kódextörédek feltárását, zenetörténeti szempontú elemzését és digitális megjelenítését egy erre a célra létrehozott internetes felületen. A jelenleg is folyó (2020-ban záruló) pályázat keretei között született meg a *Fragmenta Manuscriptorum Musicalium Hungariae Mediaevalis* web-oldal (<http://fragmenta.zti.hu/>), amely mára mintegy százötven, az MTA Könyvtára Kézirattárából, valamint az ELTE Egyetemi Könyvtárának Kézirat- és Ritkaságtárából származó fragmentum leírását, szakszerű analizisét, tartalmi indexét és digitális hasonmását tette közzé. A következő években az oldal a magyarországi könyvtárak és levéltárak (Szombathely, Kőszeg, Győr, Eger, Budapesti Központi Szeminárium Pálos Könyvtára) mellett a zágrábi és erdélyi gyűjteményekben föltárt töredékanyag földolgozásával fog bővülni.

Az új tématerület – a *digitális fragmentológia* – számtalan új lehetőséget rejt magában: a klasszikus zenetörténeti, zenei-filológiai, kodikológiai és paleográfiai aprómunkát, a levéltári forráskutatást, az adott esetben több száz, több ezer kézirat áttekintését és értelmezését az online lehetőségek kreatív kihasználása, a nemzetközi adatbázisokhoz csatlakozás s a legkorszerűbb digitális eszköztár alkalmazása segíti. Ezen eszköztár birtokában kutatásunk eredményei megsokszorozódhatnak, s a magyar zenei szempontú töredékkutatás egyenrangú és versenyképes partnerként jelenhet meg a digitális fragmentológia nemzetközi színén. Most induló, 2024-ben záruló projektjével a Régi Zenetörténeti Osztály Digitális Zenei Fragmentológia kutatócsoportja e kihívásoknak szeretne megfelelni.

A projekt-alapú kutatói koncepció jegyében, a mindenkori kutatási főirányokkal összehangoltan 2019 végén a RZ Osztály új kiadványsorozatát bocsátott útjára: a *Resonemus pariter. Műhelytanmányok a középkori zenetörténethez / Studies in medieval music history* sorozatindító kötete az MTA Lendület-Digitális Zenei Fragmentológia kutatócsoport első nagyobb szabású publikációja, amely a güssingi ferences kolostor könyvtárában őrzött 14, hajdan egyazon erdélyi antifonáléhoz tartozó töredékeit adja közre hasonmás kiadásban és modern átírásban, kétnyelvű tudományos kommentárral. A következő években a sorozat további köteteinek megjelenítését tervezzük, az újonnan föltárt töredékanyagból válogatva a közreadandó forrásokat. Ugyancsak az elkövetkező 2-3 éves időszak központi feladata lesz a zágrábi Érseki Könyvtárban 2019 januárjában fölfedezett, a 13. századi *esztergomi Breviarium Notatum* töredékekből történő csaknem teljes rekonstrukciója, és a helyreállított kódex reprezentatív megjelenítése.

A Magyar Zenetörténeti Osztály kiemelt stratégiai tervei közé tartozik a *Magyarország Zenetörténete Online* felület létrehozása, amely a 16. századtól a 20. század közepéig teszi közzé a szakma, az oktatás és egy szélesebb felhasználó réteg számára a kutatási eredményeket, publikációkat, kottakiadásokat, adatbázisokat, a magyar zenetörténeti ismeretek válogatott és naprakészen tartott tudásközpontjaként. A honlap egyúttal az Intézet által vállalt *Magyarország zenetörténete* kézikönyvsorozat előző köteteinek aktualizálását és az újabb kötetek megjelenését célozza.

Az Osztály korai kutatásai során az online közzétételre kerülő korábbi kiadványok aktualizálása mellett, nagydoktori munka keretében elkészül a magyar nyelvű antifónák összkiadása, és befejeződik az *Anna Hansen Schumman* kódex kritikai közreadása.

A *Magyarország zenetörténete* kézikönyv 3. kötetének előkészítése érdekében 2016-ban elindított *Műhelytanulmányok a 18. század zenetörténetéhez* sorozat keretében a városok zeneéletével és az egyszólamú repertoárral foglalkozó első két megjelent kötet után további két kötet kiadását, ill. előkészítését tervezik (1) a többszólamú vokális-hangszeres repertoárról, az iskolák zenéjéről és a zenés színházról, (2) a korszak hazai zeneszerzőiről és kiemelt muzikusairól biográfiák és kislexikon formájában. A *Magyarország zenetörténete 19. és kora 20. százados kötetének* előkészítése keretében levél-, kottatári, ill. sajtókutatást végeznek, melyek eredményeit a *Magyarország Zenetörténete Online* felületen adatbázisok és publikációk formájában teszik közzé. Folyamatban van három disszertáció megírása a kötet tematikájában az Osztály tudományos segédmunkatársai részéről Pest-Buda zenei mindennapjairól 1850–1867 között, a dalármozgalom intézményesüléséről az 1850–1860-as években, és a magyar opera Erkel Ferenc körül működő nemzeti színházi zeneszerzőiről 1840 és 1860 között. További szakdolgozatok, ill. disszertációk munkálatai indulnak el az 1880–1920-as évek zenei intézményeiről és zeneéletéről, különös tekintettel a kamarazene és kórusokra (munkáskórusok).

Tanulmányköteteket adnak ki (1) *Offenbach és az operett meghonosodása Magyarországon* címmel, további tanulmányok jelennek meg Wagner 1862–1918 közötti magyarországi recepciójának témakörében; (2) német nyelvű tanulmánykötetben jelennek meg Tallián Tibor akadémikus 19–20. századi magyar zenetörténeti tanulmányai, (3) Kodály Zoltán leveleinek új, bővített, magyar nyelvű kiadására (Tallián Tibor, Kodály Archívummal együttműködés), ill. a (4) *Magyar Zeneszerzők* sorozat további kötetének megjelentetését tervezik. Az időszak forrásainak **kritikai közreadása** keretében az *Erkel Ferenc Operák* kritikai összkiadás újabb kötetei jelennek meg, ill. kerülnek előkészítésre: *Erzsébet*, partitúra, kiadás; *Dózsa György*, partitúra, előkészítés, *Bánk bán* zongorakivonat, előkészítés. A Magyar Zenetörténeti Osztály munkatársai végzik az Intézet rendszeresen megjelenő magyar nyelvű évkönyvének (*Zenetudományi dolgozatok*) és idegen nyelvű folyóiratának (*Studia Musicologica*) szerkesztését, valamint részt vesznek az Intézet *Musicalia Danubiana* kottakiadás-sorozatának szerkesztőbizottságában.

A Bartók Archívum a 2020–2023-as években várhatóan számos vállalkozásban vesz részt, de központi tevékenysége a Bartók Béla Zeneműveinek Kritikai Összkiadása 48 kötetre tervezett sorozatának ütemezett és folyamatos szerkesztése, amelyből 2019-ig 4 kötet jelent meg, és 2023-ig további 6-8 kötet megjelenése várható. Az összkiadáshoz kapcsolódva megjelenik a Béla Bartók Thematic Catalog. Ugyancsak az összkiadáshoz kapcsolódva több ún. Urtext-kiadás is megjelenik. Az összkiadástól függetlenül 2020 és 2022 szeptemberében nemzetközi tanácskozási rendeznek a Bartók-összkiadás szerkesztőbizottsága és tanácsadó testülete ülésének idejéhez kapcsolódva. 2021-ben és 2023-ban együttműködnek a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem által meghirdetett Bartók-versenyhez kapcsolódó zenetudományi program kidolgozásában.

Pályázati támogatásból elkészítik a Bartók Béla munkásságát bemutató honlapot, amely három területet ölel fel. Egyrészt Bartók zeneszerzői munkásságát műveinek kritikai összkiadásán keresztül. Másrészt népzeneutatói tevékenységét gyűjtéseinek és népzenei rendezéseinek keresztül. Harmadrészt pedig az életében megjelent kisebb írásainak, tanulmányainak online közreadásával. A honlap jellegéből adódóan többnyelvű (magyar, angol, német, szlovák, román és francia) lesz. A többnyelvűség csak a rövid ismertető, bevezető leírásokra és a különböző funkcionális utasításokra vonatkozik.

A 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum és Kutatócsoport tevékenységének középpontjában az adott időszakban a Magyarország zenetörténete 5. (20. századi) kötetének előkészítése áll. Ennek részeként elkészül a zeneszerzés-történetről, a populáris zenéről, valamint az 1945 és 1989 közötti zeneélettörténetéről szóló fejezet, valamint jelentős dokumentumfeldolgozás folyik a zeneélet-, a zenetudomány- és a zenei interpretáció-történet terén. A kötet előkészítéséhez kapcsolódóan több előtanulmánykötet is napvilágot lát (Járdányi és kora, Dohnányi-tanulmányok, kötet a populáris zenéről), valamint két jelentős írásközreadás-kötetet tervezünk (Dohnányi Ernő és Lajtha László írásai; előbbi angol nyelvű kiadásának is folynak az előkészületei). Az időszakban két PhD-doktori disszertáció zárul le (Lajtha László inspirációs forrásai, Dohnányi Ernő, a Filharmóniai Társaság elnökkarnagya), valamint két nagyszabású monográfia lát napvilágot (a magyarországi zeneszociológiáról, illetve az 1956 és 1989 közötti zeneszerzéstörténetéről). 2020 augusztusában jelenik meg a kutatócsoport-vezető angol nyelvű Kodály-monográfiája a University of California Pressnél. Az Archívum várhatóan bővül a Filharmóniai Társaság gyűjteményével, Keller András gyűjteményével, valamint Jeney Zoltán és Petrovics Emil zeneszerzők és Kroó György, valamint Bónis Ferenc zenetörténész hagyatékával. A 2020-as évben Járdányi Pál, 2023-ban pedig Ligeti György születésének 100. évfordulójáról kívánunk megemlékezni.

A Népzene- és Néptánckutató Osztály és Archívum szerteágazó feladatokat lát el: alapkutatások, archiválás, digitalizálás, hozzáférhetőség biztosítása, közreadás, lejegyzések készítése, adatbázisok fejlesztése, integrálása stb. Kiadásra kerül Szenik Ilona eddig alig ismert, 1950-80 között készült teljes népzenei gyűjteménye, együttműködésben a Kolozsvári Folklor Archívummal, 3 nyelven. Könyv + multimédiás adatbázis DVD-n, 4500 dallamadat. Folytatják a magyar népzene kritikai összkiadás-sorozatban, *A Magyar Népzene Tára* alkalomhoz nem kötött népdalok sorozatában a kötetek típusokra lebontott tervének készítését Járdányi Pál zenei rendszerében az ún. régi stílusok (Bartók-i A osztály) végéig. Folytatják *A magyar népdaltípusok katalógusa II.* kötet (Dobszay László és Szendrei Janka népdalrendezése alapján) kiadásra való előkészítését. A Szerb Tudományos Akadémiával közösen végzett többéves kutatás lezárásaként megjelentetik Vujicsics Tihamér *A magyarországi délszlávok népzeneje* kötet javított és bővített második és egyúttal kritikai közreadását hangzó felvételekkel, dokumentációk másolataival DVD-ROM melléklettel. Szlovák és román együttműködéssel megkezdik a *Bartók Béla munkássága* című honlapon belül Bartók népzenei gyűjtéseinek, lejegyzéseinek kritikai közreadását. PhD munka keretében tovább folyik a magyarországi szlovák és a magyar népzene összefüggését feltáró kutatás, melynek eredményeit könyv formában jelentetik meg. Szintén könyvet adnak ki a Fehér László ballada szövegi variánsvizsgálatáról, és egyúttal tervezik Vargyas Lajos összefoglaló balladakönyve bővített 2. kiadásának előkészítését is. A 2020-as Járdányi-évben a tervezik a bővített Kide monográfia kiadásra való előkészítését, és az anyagi lehetőségektől függően a kötet megjelentetését készítik elő a teljes anyag ismeretében végzett kutatási eredmények alapján.

Tovább folytatják a 2015-ben megkezdett a keleti népzenei (alapvetően finnugor és törökségi népek) archívum felállítását Vikár László hagyatéka, Sipos János kutatásai és az elődök (Bartók, Schmidt Éva, stb.) anyagára alapozva, lejegyzéseket, elemzéseket készítenek és biztosítják az online kereshetőséget, elérhetőséget. Folytatják a 2016 év elejétől nemzetközi OTKA-pályázat

keretében elkészült vallásos zenei archívum (AMUROB: <http://amurob.hu/index.php/hu/amurob>) adatokkal való feltöltését a rendszer továbbépítését kezdik meg, valamint egy kötetben megjelentetik (szintén a pályázat keretében már angol nyelven előkészített) Borsai Ilona különböző nyelveken publikált tanulmányait. Továbbfejlesztik a *Zenetudományi Intézet Hangarchívuma* adatbázist a Hungaricana rendszerben, befejezik a *Magyar népzenei példatár* weboldal fejlesztését az egyes típusok digitalizált támlap- és hangzóanyagának hozzáférhetővé tételével. A néptánc kutatás a diszciplína „magyar iskolája” hagyományát folytatva továbbra is vizsgálja a mozgóképen rögzített táncok mozdulatformái világát és zenei kapcsolatait. A kutatás jelenkori szemléletmódjának változását jelzi, hogy az eddigi, elsősorban folklorisztikai megközelítést kiegészíti az a multidiszciplináris elv, amely társadalomtudományi szempontokat von be a táncanyag értelmezésének körébe. Az új szemlélet érvényesítésével, a társadalmi, politikai, gazdasági háttér megvilágításával a kutatás fel kívánja tárni a néptánc szociokulturális funkcióit is; a tánc kultúrákat nem izolált egységekként kezeli, hanem a vizsgálatokat a különböző kulturális hatások (egyház, iskola, média stb.) összefüggésében végzi. Ugyancsak az új diszciplína körébe tartozik a néptáncban a női-férfi viszony társadalmi átalakulásokat is figyelembe vevő vizsgálata. A néptánc kutatás 2020–2023 időszakra vonatkozó terveit a fent említett kutatási szemléletekkel végzett feltárómunka, a filmtári állomány digitális állagmentése, valamint az eredmények nyomtatott és internetes közreadása határozza meg. A kutatás továbbra is kiemelt figyelmet fordít az erdélyi tánc hagyomány, ezen belül a Mezőség, Kalotaszeg és a Maros–Küküllő mente tánc kultúrájának vizsgálatára. A típuskutatások vonulatában folytatják az említett három terület (Mezőség, Kalotaszeg, Maros–Küküllő mente) gyors férfitáncainak feldolgozását.

A Zenetörténeti Múzeum tervezett kiállításai:

Hangszertörténeti:

2020: Nemzetközi Nemessányi Sámuel (1837–1881) hegedű kiállítás és nemzetközi konferencia Reményi Mihály és a Magyar Hangszerész Szövetség közreműködésével rendezzük a kiállítást a Nemzetközi Nemessányi Kópiakészítő versennyel egy időben.

2021: Tabányi Mihály (1921–2019) harmonika művész centenáriumi kiállítás a Harmonikások Országos Társaságával közösen

2022: Carl Schmidt (1794–1872) kiállítás és konferencia. A zongorakészítő mester Pozsonyban 1822-ben nyitotta meg műhelyét. Kiállításunkat munkásságának bicentenáriumi évfordulója alkalmából rendezzük.

Képzőművészeti:

2020: Beethoven kultusz a magyar képzőművészetben

Tervezett könyvek: 2020: Nemessányi Sámuel, magyarul és angolul, Reményi László szövegeivel és archív fotóival; 2022: Brauer-Benke József: Hangszerek és ideológiák. magyarul és angolul

Restaurálás: Carl Schmidt zongora restaurálása.

4) A stratégiai cselekvési tervek meghatározása: a kutatás személyi feltételei

A ZTI a 2020–2023 közötti időszakra kiegyensúlyozottan igyekszik továbbvinni a kutatási hagyományokat, illetve a kutatási tematika és módszerek tekintetében folyamatosan újítani. A ZTI jelenlegi létszámkeretei, ha feszítetten is, de kis fejlesztéssel elégségesek a vállalt feladatok ellátásához. Nyilvánvalóan további létszámbővítésre van szükség a Bartók-kutatás területén, ahol a Bartók Béla Zeneművei Kritikai Kiadása – az elengedhetetlen napi feladatok mellett – folyamatos, a külső partnerek által megszabott teljesítési határidők betartását írja elő. A korfa megoszlása a ZTI legtöbb részlegében megfelelő; az elmúlt időszakban javult a népzene kutató részlegben is, ugyanakkor sürgető a fiatal kutatói utánpótlás végleges intézethez kötése anyagi feltételeinek biztosítása. Mindenképpen változtatni kell a pályázati forrásokból, illetve a költségvetési támogatásból finanszírozott álláshelyek arányán, amely – immár tíz-tizenöt éves

távlatban – átbillen az előbbieik javára, és ezzel veszélyezteti a kutatói kapacitás hosszabb távú tervezhetőségét.

5) Az intézet cselekvési tervek gazdasági hátterének tervezése (üzleti tervezés)

A ZTI működését, nem lévén önálló gazdálkodási egység, elsődlegesen a BTK-n keresztül eljuttatott költségvetési támogatás biztosítja. Üdvözlendőnek tartjuk azt a 2012 óta célul kitűzött gazdálkodási módszert, ami szerint a BTK a diszciplináris önállóság jegyében folyamatosan számon tartja az egyes intézetek bevételeit és kiadásait. Amennyiben a külső körülmények ezt lehetővé teszik, igyekszünk a jövőben is fenntartani a korábbi évek pályázási intenzitását, ami mind a kutatómunkát, mind a gyűjtemények állagának fenntartását szolgálja.

6) A stratégiából levezetett intézkedések nyomon követése (visszacsatolás), a stratégiai akciók megvalósulásának mérése, ellenőrzése

Az éves beszámoló, illetve az év elején leadott tervek egybevetése szolgál az intézkedések nyomon követésére. Ezen túlmenően az esetleges médiavisszhang, a külső partnerek visszajelzései, illetve a BTK értékelése is jelentős szerepet játszik az ellenőrzésben.

Budapest, 2019. december 17.

Richter Pál
igazgató

Fodor Pál
főigazgató